

TRIK

EMANUEL BERGMAN

Prevela s nemačkog
Dušica Milojković

■ Laguna ■

Naslov originala

Emanuel Bergmann
DER TRICK

Copyright © 2016 by Diogenes Verlag AG Zürich
All rights reserved

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

TRIK

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Svet i kakav bi trebalo da bude

Početkom dvadesetih godina u Pragu je živio čovek po imenu Lajbl Goldenhirš. Bio je skroman, rabin, učenjak i poznavalac svetih spisa koji se bacio na zadatak da shvati tajne kojima smo okruženi. Tom zadatku posvetio se dušom i telom. Iz dana u dan, iz sata u sat, mozgao je nad *Torom*, *Talmudom*, *Tanahom** i sličnim knjigama koje čoveku umeju da zaokupe svu pažnju. Nakon godina učenja i podučavanja, imao je nejasnu predstavu o tome šta je svet, a pre svega o tome šta bi zapravo trebalo da bude. Izgleda, naime, da je postojao izvestan nesklad između blistave veličanstvenosti božjeg stvaranja i nemile i sive svakodnevice kroz koju mi, ljudi, moramo da se vučemo. Učenici su ga cenili, bar oni bistriji među njima. Njegove reči osvetljavale su tamu zemaljskog života poput svetlosti sveće.

Živeo je sa ženom Rifkom, u sirotinjskoj kući za izdavanje u blizini Vltave. Stan im se sastojao od samo jedne sobe, a

* Hebrejska zbirka svetih spisa koju hrišćani nazivaju *Starim zavetom*. (Prim. prev.)

gotovo sav nameštaj od kuhinjskog stola, šporeta na drva, sudopere i kreveta, koji je svakog Sabata noću ritmično škripao, onako kako je pisano i kako je čovekova dužnost.

Između spratova se nalazilo jedno od čuda savremenog doba, toalet s vodenim ispiranjem. Goldenhiršovi su, na svoje svakodnevno nezadovoljstvo, morali da ga dele sa susedom iz stana iznad njihovog, pravom volinom od čoveka po imenu Moše, koji je bio bravar po zanimanju i neprestano se i glasno gložio sa suprugom, jednom neprirodnom ženturačom.

Rabin Goldenhirš je živio u vreme tehničkog napretka, ali to ga nije baš preterano zanimalo. Značajne promene novog veka doticale su ga tek uzgred. Gasne svetiljke duž ulica pre nekoliko godina su zamenjene električnim. Neki su to smatrali za đavolje delo, a drugi pak za socijalizam. Uz rečnu obalu su, sem toga, postavljene i čelične šine po kojima su išli tramvaji, žustro bljujući varnice.

Tako je, eto, izgledala ta čarolija novog doba.

Lajblu Golderhiršu sve to je malo značilo. S tramvajem ili bez tramvaja, život je ostao tegoban. Živeo je skromno i štedljivo, kao što su evropski Jevreji već stolicima činili i kao što će verovatno stolicima i činiti. Rabin se nije molio za mnogo toga, pa je malo i dobijao.

Lice mu beše usko i blede, uokvireno crnom bradom. Imao je tamne, budne oči, kojima je zbivanja oko sebe posmatrao s izvesnim nepoverenjem. Nakon svakodnevnih obaveza, rabin bi glavu položio na jastuk kraj svoje voljene Rifke, snažne i lepe žene grubih ruku, blagog pogleda i kestenjaste kose. Ponekad, u kratkim trenucima pre no što ga savlada san, činilo mu se da kroz tavanicu može da vidi noćno nebo. Prepustio bi se, poput lista na vetru, odleteo

visoko, i odatle posmatrao mali svet. Koliko god život bio naporan, iza tankog vela svakodnevice postojala je lepota i veličanstvenost, koja ga je uvek iznova oduševljavala.

„Već i samo to što živimo“, imao je Lajbl običaj da kaže, „već je molitva.“

U poslednje vreme mu se, međutim, češće dešavalo da leži budan i zuri preda se. Tištalo ga je osećaj da u ovom dobu tehnoloških čuda za prava čuda više nema mesta. A rabinu Goldenhiršu ona behu potrebna.

U njegovom životu nedostajalo je nešto: sin. Bezbroj sati je provodio vaspitavajući tuđe sinove – sve same budale – a kad god bi im pogledao lica, zamišljao je da će mu jednog dana biti dato da pogleda i lice sopstvenog deteta. Molitve mu, međutim, dosad ne behu uslišene. Sunce se rađalo za druge, ali ne i za Lajbla i Rifku. Noćima se trudio na svojoj ženi, ali to nije donelo ploda. I tako s vremenom i krevet počeo da škripi sve ređe.

*

Kad je izbio rat, novo stoleće je još bilo mlado. Samo po sebi ništa neobično. Oduvek je negde bilo ratova, baš kao što se povremeno negde uvek rasplamsa i grip. Ovog puta je, međutim, nešto ipak bilo drugačije, samo što Lajbl i Rifka Goldenhirš to isprva nisu primetili. Počeo je Veliki rat, koji će uskoro sa lica zemlje odneti milione ljudi. Ne grip, nego kuga. Učenici rabina Goldenhirša počeli su da postavljaju pitanja i da ga mole da im objasni, a on se, prvi put u životu, našao suočen s nečim na šta nije umeo da odgovori. Dotad je u takvim slučajevima uvek mogao da se osloni na zagonetne puteve gospodnje, ali ovaj rat nikako nije bio božanskog

porekla, već beše ljudsko delo. Rabin je bio bespomoćan. Pred svojim učenicima je zamuckivao i nije znao šta da im kaže. Poznavao je činjenice, ali njihov dublji smisao mu je izmicao. Naravno, znao je da je nadvojvoda Franc Ferdinand mučki ubijen u Sarajevu, kukavičkom rukom. Ali Sarajevo je bilo mnogo daleko od centra sveta, tamo negde duboko na Balkanu, šta se civilizovanog društva tiče ko je koga tamo smakao? *Gojim** su ionako stalno pucali, na sve strane. Kakva je sad pa razlika da li zemljom hoda jedan nadvojvoda manje ili više? Razume se, Lajblu je bilo jasno da je svaki ljudski život neizmerno vredan, da nasilna smrt svakog čoveka vređa Boga, i tako dalje, a znao je i da su i rabin Goldenhirš i stanovnici Praga obavezni na vernost njegovom veličanstvu caru Austrougarske, koji se sasvim razumljivo sekirao zbog atentata. Ali, ruku na srce, šta se bilo koga od nas to tiče?

Pokazalo se, međutim, da ih se i te kako tiče. U roku od nekoliko meseci praške ulice behu zahvaćene nemirima. Stariji su se ushodali po kafanama, stiskali su pesnice i mahali savijenim novinama. Svako je pokušavao da shvati najnovija zbivanja, na ovom ili onom frontu, i da ih nekako uklopi u svoju sliku sveta. Žene su se okupljale na Vaclavskim namestima, tražile su i razmenjivale informacije o sinovima i muževima, očevima i braći, koji su žustro i revnosno krenuli u rat. Gotovo niko nije shvatao da se većina tih muškaraca nikada neće vratiti. Oni koji su bili premladi za vojsku čitali su spiskove poginulih i ranjenih kao da se radi o rezultatima nekog fudbalskog prvenstva. Koliko njihovih? Koliko naših? Mladež je bila ratoborna i uskoro je trebalo da dobije svoju priliku za borbu. Rat je, naime, besneo mnogo godina i nije bio izbirljiv: proždirao je sve.

* Jevrejski naziv za nejevreje. (Prim. prev.)

Pa i Jevreje.

Tako se dogodilo da je i Lajbl Goldenhirš jednog lepog dana mobilisan u kraljevsku i carsku armiju starog Franje Josifa. Kad se vratila s pijace i muža zatekla u uniformi, tankih nogu i pogrbljenih ramena, Rifka je gorko zaplakala. Stajao je pred jedinim ogledalom u kući i sebe i svoju uniformu posmatrao s приметnom zbunjenošću. Pružio joj je bajonet.

„Šta s tim da radim?“, pitao je ženu.

„Da ga zabiješ u nekog Rusa“, uzvratila je Rifka. Uzalud se borila s novim suzama koje su navirale. Okrenula se i skrla lice.

I tako je Lajbl Goldenhirš otišao marševim korakom u rat koji i dalje nije razumeo.

Rifka je sada morala da se snalazi bez muža, što se ispostavilo kao veoma lako. S čuđenjem je shvatila da je bio potpuno beskoristan kad je o vođenju domaćinstva reč. Ali ipak joj je nedostajao. Još nikad joj toliko bolno nije nedostajalo nešto tako beskorisno.

Rifka je skoro svakodnevno izlazila iz grada i odlazila u sela daleko izvan Praga. Sa sobom je nosila kofu punu uglja, koji je na seoskim imanjima menjala za hleb i buter jer se radije smrzavala nego da trpi glad.

Kad je stiglo leto, sa dugim, toplim danima, ti poduhvati postadoše teži. Morala je da nađe drugu robu za trampu. Buter je i inače morala da krije pod suknjom jer je opasnost vrebala svuda. Često se kući vraćala praznih šaka, naročito ako bi u blizini izbile borbe, pa je morala da se sakrije u šumi dok ne prođu. Tada bi joj preostao samo topli trag rastopljenog butera koji se sliva niz butine.

Jedne večeri u septembru došla je kući i ugledala bravara Mošea kako sedi na stepeništu. Nosio je prljavu vojničku uniformu i plakao. Taj krupni, snažni čovek koji plače

predstavljao je čudan prizor. Široka ramena su mu se tresla, glava mu se njihala napred-nazad, a krupno telo potresali su jecaji. Prišla mu je i upitala šta se desilo. Komšija joj je ispričao da je dobio nekoliko dana odsustva s fronta, ali da mu je žena, tek što je ušao u stan, saopštila da ga napušta. Već duže nije imao vesti od nje. Ni pisma, ničega, rekao je kroz plač. Rifki ga beše žao. Bravareva žena nikad joj nije bila naročito simpatična, pa je nije ni iznenadilo što ga je ta ženturača prosto ostavila.

Zagrlila ga je i tešila. Noge joj behu još ulepljene i vlažne od rastopljenog butera.

*

Jednog vedrog prepodneva, u sredu, Lajbl Goldenhirš se vratio kući. Hramao je na jednu nogu, ali inače beše sjajno raspoložen. Kad je otvorio vrata, Rifka je upravo šila košulju. Podigla je pogled i ugledala ga kako stoji u dovratku. Oslabio je. Ispustila je iglu i konac i bacila mu se u mršavo naručje. Kako je samo postao tanuš! Mogla je da mu oseti svaku koščicu. Stegao ju je čvrsto, koliko mu je snaga dopuštala. Niz lice su joj potekle suze radosnice.

„Dobre vesti“, rekao je podigavši bajonet. „Rus je prvi zabio svoj u mene. Ležao sam u bolnici.“

Lajblova povreda, na sreću, nije bila strašna. Pokazao je Rifki ožiljak na butini. Ispričao joj je kako se njegov pretpostavljeni založio da više ne mora da se vraća na front i da mu bude dopušteno da nogu leči u sanatorijumu u Karlovim Varima. Ostao je hrom i zvanično je bio ratni invalid. Seo je. Rifka mu je donela hleb i zamolila ga da joj priča o ratu. Na to mu se, međutim, osmeh zamrzao na usnama, a pogled mu je postao prazan, kao da gleda nekud kroz nju. Uzeo joj je ruke

u svoje i nežno ljubio vrhove prstiju. Rifka je tražila njegov pogled, ali u očima mu je videla samo tamu. Odmahnuo je glavom, i tako su se prećutno složili da ne govore o tome.

Samo tri nedelje kasnije, nakon četiri godine borbi, konačno je sklopljen mir. Rat koji je trebalo da okonča sve ratove okončan je. Ljudi su slavili na ulicama. Mir, mir! Ali bez one slavne pobede o kojoj su sanjali. Beše to buđenje iz noćne more. Preživeli su pili i pevali, s olakšanjem što su i dalje živi. Galamilo se, plesalo, polomljeno je nekoliko prozora, kao što je to prilikom radosnih događaja i inače običaj, ali zemlju je pritiskao nekakav osećaj posramljene iscrpljenosti. Narodi Evrope bili su siti borbe, ubijanja i umiranja, bar zasad. U Nemačkoj i Rusiji izbile su revolucije. Car i njegova porodica su pobijeni. Nemački Kajzer se nalazio na odmoru u inostranstvu i odlučio je da tamo i ostane. Kraljevina Bohemija postala je Republika Čehoslovačka. Sve u svemu, behu to dobre vesti, ali ne onoliko dobre kao ona koju je Lajblu Goldenhiršu saopštila Rifka:

„Trudna sam.“

Rifkin muž je bio zapanjen, nije uspevao da shvati. Kako je moguće? Jeste, krevet je nakon njegovog povratka nekoliko noći baš lepo škripao, samo nije li prerano da se primete znaci trudnoće? Ali stomačić pod Rifkinom haljinom već se zaoblio.

Lajbl je marširao uz i niz stepenice, a kaftan mu je lepršao poput krila preplašenog goluba. Dok je gledala kroz prozor, Rifki nešto pade na um. Kako beše ona priča u koju veruju *gojim*? Šta je navodna devica Marija rekla svom Josifu?

„To je čudo!“, uzviknula je.

„Šta?“, upitao je Lajbl.

„Bog nam je podario čudo.“ Izgovorivši to, Rifka je oborila pogled, nadajući se da deluje dovoljno pobožno. Naterala

je usne i ruke da zadrhte jer se nekako nejasno sećala da čuda prate strah i drhtanje.

„Čudo?“ Lajbl beše zbunjen i nepoverljiv. Kao rabin, sebe je smatrao nekom vrstom stručnjaka na polju čuda. A ovo mu je delovalo sumnjivo. „*Oj gevalt**!“, uzviknuo je.

„Samo pogledaj oko sebe“, s preklinjanjem u glasu reče mu Rifka. „Sve što imamo možemo da zahvalimo Bogu. Baš sve! Pa zbog čega nam onda ne bi podario čudo?! Znao je koliko želiš sina.“

A tvrdila je i da oseća da će dete biti muško. Prišla je Lajblu i spustila mu ruku na rame. A onda mu je šapnula na uvo, glasom slatkim kao med: „Bog ti je ispunio želju.“

Rabin Goldenhirš je navodnim čudom i dalje bio zbunjen. A osećao je i neko neprijatno brbljenje u crevima.

„To ti je bilo bezgrešno začće“, stručno mu je objasnila Rifka.

„Koješta“, rekao je rabin. „Svako začće je grešno, a ovo pogotovo. Ko je otac?“

„Otac je Bog“, odgovorila mu je uporno i suvo. „Posetio me je jedan anđeo.“

Rabin je podigao ruke i ponovo je započeo svoju šetnju uz i niz stepenice. Pala je noć, a on se ni najmanje nije približio rešenju misterije. Zaključio je da je zaslužio odmor. Brbljenje u crevima u međuvremenu je naraslo u pravu grmljavinu.

„Odmah se vraćam“, rekao je. Skinuo je s kuke veliki lavor za toalet, izjurio iz stana i zalupio vrata za sobom. Požurio je uz stepenice, gde ga je među spratovima čekalo ono čudo savremenog doba.

Bilo je zauzeto.

* Jidiš: *Oj Gewalt!* – O, bože! – uzvik neverice. (Prim. prev.)

Nakon nekoliko minuta manje ili više strpljivog čekanja i cupkanja na prstima, poznavao svetih spisa savladao je nemir, pa je pokucao. Iznutra je čuo grub glas i šuškanje. Najzad, nakon čitave večnosti provedene na mračnom i hladnom stepeništu, vrata se otvoriše.

Iz toaleta je izašao komšija s gornjeg sprata, bravar Moše. Promrmljao je nešto nerazumljivo, što je verovatno trebalo da bude pozdrav. Žurno je skrenuo pogled, prošao kraj Lajbla kao da se šunja i krenuo uz stepenište. Bio je prevelik za sopstveno telo. Odeća mu je bila pocepana, pokreti nespretni, misli takođe. Pravi golem od čoveka. Rabin je gledao za njim, pa mu nešto pade na um. „Gospodine komšijo!“, povikao je.

„Da?“, bravar se zagledao u rabina. Između njih dvojice uvek je postojalo izvesno neprijateljstvo. Rabin je bravara smatrao za glupaka, a ovaj rabina za oholu budalu. Lajbl je Mošea gledao u oči, nadajući se da će u njima otkriti nešto, možda čak priznak krivice.

„Hteo sam nešto da vas pitam“, oprezno započe rabin.

Moše je i dalje zbunjeno zurio u njega. U svakom slučaju, nikakav osećaj krivice nije pokazivao.

„Dakle, hoću da kažem, stvar je...“, dalje od toga Lajbl Goldenhirš nije dospeo. Reči mu presahnuše kao voda u pesku.

„Da?“

Ponovo je skupio hrabrost: „Radi se o bravi.“

„Šta je s njom?“

„Ne mogu da je otvorim“, rekao je rabin. „Guram svoj ključ u nju i okrećem, ali...“, pribrao je misli, „ne otvara se.“

„Mora da je do ključa“, reče mu Moše s nadmenošću dobrog zanatlije koji razgovara s laikom.

Lajbl Goldenhirš je ostao sam na polumračnom stepeništu.

Iznenada začu kako ga Moše doziva odozgo: „Rabine? Jeste li još tu?“

„Da“, rekao je.

Nekoliko sekundi vladala je tišina, a zatim ponovo začu Mošev glas, ali ovog puta drhtav i tih. „Oprostite mi“, reče bravar, toliko tiho da je tama skoro progutala njegove reči.

„Ali zbog čega?“

Ponovo pauza. A onda rabin začu očajno jecanje koje kao da je dopiralo niotkud.

„Toliko mi nedostaje“, procedio je Moše. Bučno se popeo uz poslednje drvene stepenike, pobegao u svoj stan i zalupio vrata.

Rabin je ostao potpuno zbunjen.

Pogledao je kroz okrugli prozor na stepeništu i video kako na mesečini svetlucaju krovovi pokriveni snegom. Prizor beše toliko lep da je to bilo gotovo pravo čudo. Prosto je morao da pomisli da samo vera čini da čuda postanu stvarnost.

Ugledao je kako se na bleđi, blistavi mesec navlači oblak. Rabin je razmišljao. Ako oblak potpuno zakloni mesec, smatraće to božjim znakom. I prihvatiće Rifkinu trudnoću kao čudo.

Prepun napetog iščekivanja, gledao je kako oblak polako lebdi preko noćnog neba.

A onda je prekrrio mesec. Lajbl je na trenutak stajao u potpunom mraku, kao na početku sveta.

Ubrzo, oblak je krenuo dalje, a rabinu na lice pade mesečina, bela poput mleka. Napetost je popustila. Stajao je drhteći na hladnoći, a osećanja su ga najednom preplavila kao more bez dna. Talasi ljubavi i zahvalnosti uzdizali su se ka površini i naterali mu na oči slane suze, koje slobodno potekoše niz obraze.

Duboko je odahnuo i otvorio vrata toaleta. Ušao je, zatvorio vrata, otkopčao pantalone, zadigao kaftan i seo. Svako dete je dar, razmišljao je rabin, i odlučio je da ga prihvati. Poklonjenom konju u zube se ne gleda. A on će dobiti svog sina.